

La sempre present manipulació de la memòria històrica

Sergi Morcillo*

En 1943 els alemanys marxaven cap a Moscou i acabaven d'envair la part russa de Polònia. Mentre continuaven amb el seu avanç van fer pública la troballa d'una fosa comuna on hi havia els cossos sense vida d'uns 4000 oficials polonesos que presumiblement havien estat executats d'un tret al clatell. Des d'aleshores aquest fet es va conèixer com la matança de Katyn.

Com a mitjà de propaganda van enviar una comissió d'experts que va investigar els fets i va parlar amb els habitants dels voltants arribant a la conclusió que els causants d'aquells assassinats havien estat els soviètics. Per a demostrar-ho van enregistrar alguns testimonis i fotografiaren el lloc on tot va ocórrer.

Quan la guerra va finalitzar, la Unió Soviètica també va anar a Katyn amb un altra comissió d'experts per a defensar-se de les acusacions alemanyes i acusar-ne als nazis. També van dur càmeres i enregistraren testimonis.

Els judicis de Núremberg no pogueren donar llum als fets i no va ser fins al 1990 quan Gorbachov va manifestar que l'ordre havia procedit de Moscou i que les execucions havien estat fetes per la NKVD (policia secreta).

Als inicis dels anys 90, durant la Guerra del Golf, per a mostrar els danys ecològics que Sadam Hussein estava provocant al planeta, els informatius de tot el món van il·lustrar les seves notícies amb les imatges d'un corb marí que provava de sortir d'una bassa de petroli. En aquest cas no va fer falta que passaren quaranta anys per a descobrir l'engany i saber que les imatges no corresponien a la zona del Golf sinó que es tractava de material d'arxiu enregistrat a Alaska després de l'accident de l'Exxon Valdez.

Tots dos casos no són res més que uns exemples del que podríem anomenar com a les mentides del poder o, també, el poder de les mentides. Dos situacions en les que es va cercar dirigir l'opinió pública d'una forma molt concreta.

Però el que cal destacar d'aquests exemples no és només la capacitat que té el poder d'enganyar a la societat sinó la capacitat que té la societat de creure certs discursos. Per què els alemanys van creure allò que el seu govern els deia mentre que a la Unió Soviètica i a l'Europa Occidental es va triar per creure les paraules de n'Stalin pel que feia a la massacre de Katyn? Quines garanties van donar els uns i els altres que allò que deien era veritat? Per què a l'Europa Occidental o a l'Amèrica ningú va dubtar que el corb marí que agonitzava dins del petroli hagués estat enregistrat realment a l'Iraq i no en altre lloc, o inclús que la imatge hagués estat provocada per un periodista? Per què l'aparença de documental o de notícia periodística té més veracitat que un altre tipus de missatges? No estem deixant en mans de la televisió i dels mitjans una gran responsabilitat com és la d'informar-nos, crear-nos una opinió i mantenir una memòria històrica? Aquestes preguntes ens les hauríem de fer al respecte.

A més, hem de tenir en compte que la tecnologia està facilitant la capacitat de crear imatges el referent de les quals ja no és ni tant sols la realitat. De totes formes aquest debat el deixarem de banda.

Molt relacionat amb el problema de com enfrontar-nos als mitjans, avui en dia es parla molt de memòria històrica, de recuperació de la memòria i la figura dels testimonis està prenent, a diferència d'altres moments, una gran importància. I també seria necessari qüestionar-se algunes coses al respecte.

Tenim exemples clars i extrems del que passa quan testimonis i mitjans es donen la mà i es retroalimenten (cas de l'expresident de l'Amical de Mauthausen, Enric Marco).

No es tracta de no creure a res però sí es tracta d'obrir ulls i orelles i sobretot contrastar sempre les informacions. "Informar-se fatiga" (i aquesta frase no és meua). Pensem que la memòria de les persones i també la dels qui anomenem testimonis és selectiva i que l'acte de recordar implica sempre el d'oblidar. Ens recordem d'unes coses i oblidem, voluntària o involuntàriament, aquelles que no ens agraden i en el pitjor dels casos canviem el decurs dels esdeveniments al nostre gust. Això no és dolent, però qui vulgui fer servir aquestes informacions les haurà de contrastar amb altres fonts i interpretar-les.

El problema no és que els mitjans, la història o qualsevol manipuli la informació. El problema és que s'ha de ser conscient que aquest fet és inevitable. En conseqüència s'ha de crear un espectador-receptor crític, que es qüestionari els missatges, tant en el seu contingut com en la seva forma. De la mateixa forma, cal esperar que qui decideixi emetre continguts, sigui des del mitjà que sigui, ho faci d'una forma conscient, no intentant trobar una objectivitat impossible i sí que donant les claus al receptor per a què aquest pugui jutjar amb el seu propi criteri.

A la fi no es tracta de res més que d'allunyar-nos cada pic més d'allò que marca la televisió amb la seva objectivitat absoluta proclamada per espais com Gran Hermano, Operación Triunfo o tota la saga que han generat.

* L'autor és director del documental "Tierra Encima", pel·lícula que destaca la facilitat amb que es pot manipular la informació, en aquest cas de la memòria històrica. El documental es passarà a Manacor i a Ciutat els dies 18 i 19 de maig.